

РОЛЬ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» У СТВОРЕННІ УКРАЇНСЬКОГО ПРОФЕСІЙНОГО ТЕАТРУ НА ЗАКАРПАТТІ

Історія українського театру Закарпаття має кілька окремих наукових праць, що з'явилися у 80-90-х роках ХХ ст., проте в умовах сьогодення вона потребує поглибленого дослідження. Актуальність проблематики випливає з того, що за часів тоталітарного радянського режиму значна частина матеріалів і документів з життя першого професійного українського театру Закарпаття-Руського театру Товариства «Просвіта» в Ужгороді (1919-1929), знаходилася у приватній власності, а тому для попередніх дослідників була невідома, а та частина, що зберігалася в державних архівах, була недоступною.

Українське театральне мистецтво на Закарпатті почало відроджуватися і набирати інтенсивного розвитку вже після розпаду Австро-Угорської монархії 1918 р. У грудні 1919 року доктор Данило Стахура (1860 – 1938) та професор Іван Панькевич (1887 – 1958) заснували «Руський культурно-просвітний комітет» в Ужгороді, при якому на початку 1920 р. було організовано драматичний гурток. «Про українську культуру на Закарпатті, – писав В. Гренджа-Донський, – можна говорити почавши від 9 травня 1920 р., коли основано «Просвіту», яка мала розпочати широку культурно-освітню діяльність» [10, с. 45]. Головою «Просвіти» було обрано адвоката Юлія Брацайка, заступником голови та головою театральної комісії – Августина Волошина.

Велику спадщину театральнo-критичного матеріалу про Руський театр залишив для наступників один із перших театральних критиків Закарпаття, відомий письменник – Василь Гренджа-Донський. На основі новонайдених архівних матеріалів і документів значно розширено дослідницьке поле, виявлено нові методологічні основи творчого життя Руського театру.

Ключові слова: театральне мистецтво, театр, актори, театральна критика, архівні матеріали, культурно-освітня діяльність.

У звіті Товариства «Просвіта» за час від 9 травня 1920 р. до 31 травня 1921 р. зазначено: «З хвилиною, коли всю культурно-просвітню працю взяла на себе «Просвіта», «Руський культурно-просвітний комітет» згорнув свою діяльність, а драматичний гурток підпорядкувався, як окрема комісія, «Просвіті».

Гурток розвинув широку діяльність, зіграв такі театральні вистави: 7 та 15 липня

1920 року «Наталка Полтавка» І. Котляревського – в Ужгороді, 6 серпня – в Мукачеві, 5 – 6 серпня «Жидівка-вихрестка» І. Тогобочного – в Мукачеві, 9 серпня – в Ужгороді, 21 серпня – «На перші гулі» С. Васильченка, «Жартівниця» М. Альбіковського і «Панна штуркара» О. Володського у Мукачеві [10, с. 46].

Питання функціонування аматорського драматичного гуртка при Товаристві «Про-

світа» постало в центрі уваги Головного виділу, коли 20 липня 1920 р. професор Іван Панькевич підняв на засіданні питання про допомогу драматичному гурткові. «Виділ прихилиється до його просьби і ухвалює допомогу в сумі 300 крон при умові, що гурток виступить як секція театрального товариства «Просвіта» в Ужгороді і буде працювати разом з Просвітою [8; 1, с. 6-8].

Подальшу діяльність драматичного аматорського гуртка Товариства «Просвіта» слід розглядати у зв'язку з перебуванням на Закарпатті в кінці липня 1920 року товариства «Кобзар» на чолі з Олексою Приходьком як частини колишньої Української Республіканської Капели, керованої Олександром Кошицем. Саме у зв'язку із «Кобзарем» реалізовується ідея створення в Ужгороді професіонального українського театру. Враження від концертів капелян в Ужгороді було надзвичайним, що зблизило їх з драматичним гуртком «Просвіти», і вони спільними зусиллями організували декілька концертів та театральних вистав. 2 грудня 1920 року з нагоди посвячення «Дзвона Свободи», «Кобзар» та драматичний гурток «Просвіти» дали в Ужгороді дві вистави: «Наталку Полтавку» та «Вечорниці» П. Ніщинського. Це дало підстави для місцевої преси зробити такі заяви: «Ми свідомі ваги такої національної інституції, як театр, радо вітаємо його уродини й зі щирого серця желаємо йому, щоб він якнайскоріше приступив до праці, сповнив той тяжкий та вдячний обов'язок, який на нім тяжить...» [12].

Уперше «справу основания сталого театру» в Ужгороді дає під дискусію голова Товариства «Просвіта» доктор Юлій Брашайко на засіданні Головного виділу 23 вересня 1920 року.

Вочевидь злиття драматичного гуртка «Просвіти» з музично-драматичним товариством «Кобзар» вимагало відповідної процедури. Тому 7 грудня 1920 року на засіданні Головного виділу «Просвіти», згідно поданим заявам вісімнадцять членів «Кобзаря» було обрано членами «Просвіти» [8; 2, с. 24], які мали всі шанси стати основою нового театру.

27 грудня 1920 р. до порядку денного Головного виділу Товариства «Просвіта» внесено питання про організацію в Ужгороді українського професіонального театру. Нижче повний протокол цього засідання.

«Присутні: о(тець) Волошин, о(тець) д(октор) Гаджега, Штефан, Стрипський, Мих. Брашайко, Панькевич, Творидло.

Засідання отворив о Волошин <...> Перейдемо до найважливішої справи порядку денного: до театру. Поручено п(анові) Миронові Стрипському і п(анові) Дівничеві, якого запрошено на засідання як протоколянта, виробити правильник театрального кружка при товаристві. О(тець) Волошин здав звіт із переговорів з городською радою в справі найму городського театру. Стануло на тім, що наш театр буде мати право кожного тижня одного дня до салі. П(ан) губернатор, в якого був завізований (тобто запрошений – В.А.) в справі підпори до театру о(тець) Волошин, радив зробити обширну просьбу до празького правительства з бюджетом, виказом, на яку публіку та доходи ми числемо і т. д. Запрошені на засідання члени управи товариства «Кобзар» заявили через п(ана) Кирчева, що всі члени згаданого товариства ставляться без ніяких умов «Просвіти» до розпорядимости. Члени є вільні і можуть весь час посвятити справі театру. Драматичний кружок може дальше собі існувати та збирати аматорів, а театр повинен бути сталий. І в Празі сказали, що хотіли би, щоб театр вже існував! Певне, що театр спочатку вже матиме дефіцити, бо публіку треба буде доперва виробити. Театр може штуками на провінції відіграти величезну культурну роллю. Сюди хотів би приїхати Микола Садовський, так само міг би приїхати з Відня б(увший) директор Національного (треба: Державного – В.А.) театру в Києві Крживецький. Ставити внесок поручити «Кобзареві» грати як сталому театрові, а при виділі утворити комісію, котра поставила би справу теоретично і підготовила справу праці театру.

Д-р Панькович попирає внесок щодо вибору комісії і додає, щоби повідомити власті, що від Нового року театр стало зачинає грати. На внесення Творидла рішає Виділ, що театр потім буде мати назву «Руський театр Товариства «Просвіта» в Ужгороді. Комісія театральна з 3-ох має опрацювати правильник для себе та статут для театру, приготувати внесення на назначення членів тимчасової дирекції театру, нарешті написати меморіал справі театру з такими прилогами: опись (копію – В.А.) контракту в справі ке-

рамічної школи, статуту театру спис декорації та персоналу, бюджет – і вислати до Праги делегацією, евентуально, що могла би вернути аж до злагожденню просьби. Виділ приймає з подякою услуги «Кобзаря». На членів театральної комісії вибрано о(тця) Волошина, д(окто)ра Бирчака і Приходька. Рішено вислати письмо до городської ради, щоби відступили салю до першої вистави сталого театру на день 8 січня 1921». [8; 3, с.28]. Протокол підписали: А. Волошин (голова засідання) та д-р І. Панькевич (секретар).

Таким чином, 27 грудня 1920 року на базі драматичного гуртка Товариства «Просвіти» і музично-драматичного товариства «Кобзар» зародився перший сталий український театр під назвою Руський театр Товариства «Просвіти» в Ужгороді. (Руський театр).

Заплановане на 8 січня 1921 року відкриття Руського театру не відбулося, тому про свято відкриття знову ішлося на засіданні Головного віділу «Просвіти» 11 січня 1921 року. Як свідчить виступ голови «Просвіти» Юлія Бращайка, на цьому засіданні, причиною перенесення на кілька днів свята відкриття театру були якісь суперечки між керівництвом аматорського театрального гуртка та керівництва «Просвіти». Певні незгоди могла викликати пропозиція Олекси Приходька надати статус постійного театру товариству «Кобзар», проти цього виступив отець Августин Волошин. У присутності Віділу, театрального гуртка і театральної комісії доктор Юлій Бращайко сказав «Дням 15 с. м. має бути свято, яке мусить тішити кожного русина. Але радість не буде чиста, бо вже є непорозуміння. Треба придивитися, де є болізь, пізнати, аби можна вилічити «...». Завдячуємо театральному кружкові, що він, працюючи з ідеї, виробив публіку і поширив ім'я «Просвіти». Єму звернули увагу, що в запрошеннях та в оголошеннях не видно добре, що то саме «Просвіта» організує театр. Просить, щоби о(тець) Волошин держав промову не лише як голова комісії, але голови «Просвіти» [8; 4, с. 31].

Оскільки щодо запрошень критика стосувалася театральної комісії, котру очолював Августин Волошин, то він із свого боку зауважив, що «не розуміє, звідки і з якої причини отся офензива проти комісії. Бо комісія ще лиш організує театр, приготвила пер-

шу виставу і в своїх запрошеннях виразно зазначила, що саме «Просвіта» взялася організувати театр. Театр не є ідентифікований з «Кобзарем», на конкурс будуть висуватися так члени кружка, як і «Кобзаря». На разі, ще не знати, хто буде членом театру, бо ще нема статуту» [8; 4, с. 31].

До відкриття Руського театру були підготовані запрошення і програма свята, які включали промову заступника голови Головного віділу Товариства «Просвіти», голови театральної комісії Августина Волошина, вітальні промови, оголошення планів і телеграм, а також виставу народної драми Михайла Старицького «Ой, не ходи Грицю, та й на вечорниці».

Отже, 15 січня 1921 року відбулося святкове відкриття першого на Закарпатті українського постійного професійного театру – Руського театру.

«Свято почалося промовою голови театральної комісії Августина Волошина, який у своїй красній, добре обміркованій промові вказав на велику культурну і національну вагу театру взагалі, і спеціально у нас, де культурне і національне життя саме зачинає розвиватися. Епіграфом до своєї промови Августин Волошин бере відомі слова Тараса Шевченка – «Наша дума, наша пісня не вмре, не загине...». «Підкарпатська Русь», – починає свою розмову Августин Волошин, – іде навстрічу золотому сонцю, сонцю правди, свободи і цивілізації.

Ласкою Всемудрого Творця – викотився уже возик нашого народного життя з-під темної, солом'яної стріхи. Дорогу сего возика на початку прикриває ще густий мрак, мрак, що із ночі нашої близької минулості здіймається над нашою землею.

Но через темний морок уже пробивається світило нового дня, простягається довга дорога до науки і мистецтва, і на сій дорозі не єсть часу оглядатися, а треба робити, іти далі, бо з днем і сонце піднімається вище і вище, завдає нам все новішу задачу, і коли завчасу не обробимо ниви душ і сердець, тогди пропаде для нас благотворна теплота сонця. І на цій дорозі повинна піднятися така культурна інституція, як театр, який має малювати, тоту ліпшу, цивілізовану, народну будучність... Се робимо ми днесь: кладемо основний камінь під будову нашого руського теат-

ру, сеї дуже важкої інституції культурної, без котрої народне життя не може розвиватися.

«Наш народ, – продовжує Августин Волошин, – любить театр, про що свідчить багатство народної літератури, віфлеємських ігор, містерій і п'єс для молоді, се доказує той факт, що всередині минулого століття, коли ледве лиш указувалася зоря свободи, тут, в Ужгороді, дораз зачалися вистави сцен Духновича і Коритнянського, вистави перекладів Кирила Сабова і скоро рознеслася і у нас слава першого руського драматурга Івана Котляревського, автора «Наталки Полтавки». Августин Волошин чітко бачив єдність українського народу на широких просторах Наддніпрянщини, Галичини і Закарпаття. Для нього поняття «русин», «українець» є тотожними.

Ідучи за характеристикою Івана Тобілевича, що «театр – се священний храм, з якого, як і з церкви треба вигнати крамарів», Августин Волошин підкреслює, що і наш «Руський театр» має бути храмом, котрий проповідує правду, чистоту обичаїв, благородні ідеали культурної життя, має бути школою, в котрій можна багато доброго навчитися і котра вказує на наші хиби і на способи, як маємо їх усунути, має бути громадською інституцією, котра благородно має впливати на маси, проводити думки духовного цивілізованого життя, котра раз сміхом, другий раз слезами примушує людей думати розсуджувати над її вчинками, котра слабшого підкріплює, а заблудившого направляє на праву дорогу. Сподіваючись на успішне виконання поставленої перед Руським театром Товариства «Просвіта» високої культурної місії та його підтримки з боку української громадськості Закарпаття, Августин Волошин завершує свою промову такими словами: «От імені виділу «Просвіти» і театральної комісії сердечно вітаю Вас і odkриваю отсим перший руський театр і вручаю сво ревній і одушевленній підпорі всіх щирих друзів нашого народу і нашої «Просвіти», і передаю його в опіку руському народові Підкарпатської Русі» [2, с. 235-237].

Після виступу-вітання А. Волошина почалася вистава народної драми «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці» за п'єсою Михайла Старицького. У перерві голова Товариства «Просвіта» Ю. Бращайко прийняв вітальні

листи та телеграми, які прочитали інженер М. Творидло та професор В. Желтвай. Вітання були від президента Т. Масарика, канцлера Шамалія, голови уряду ЧСР Чернія, міністра освіти, губернатора Г. Жатковича, віце-губернатора П.Р. Ернфельда, генерала Парі, Празького та Брненського театрів, єпископа А. Паппа, привітальні телеграми празьких, львівських, віденських, українських представництв. Ю. Бращайко подякував і висловив надію на подальшу любов і повагу до театру, «яки плекатиме саме українську культуру, яка дала нам силу видержати стільки нещастя під угорським гнітом і не загинути» [10, с. 55].

Показ вистави був успішним, про що писали майже всі періодичні видання. Вистава хвилювала публіку насамперед тим, що люди бачили на сцені все рідне, близьке. «Лунала наша чарівна пісня, пливло наше милозвучне сово, бачили ми там наших колядників із зіздами ходячих од хати до хати, наше село, нашу церков... І бачили ми головне – глибоке почуття, здорову веселість та щирю душу наших селян. Нам, що бачили щось подібне перший раз, було воно так прекрасне, так чарівне, що сей вечір не можна забути до самої смерті», з – писав М. Бращайко в річницю театру.

Невдовзі головний виділ «Просвіти» створив першу управу Руського театру в такому складі: Роман Кирчів – управитель, Михайло Біличенко – режисер, Марія Дніпрова-Примська – режисер, Остап Вахнанин – адміністратор, Олекса Приходько – диригент оркестру. Всі вони виконували і авторські функції.

У першій групі театру було десять чоловіків – акторів дев'ять жінок-акторок та три чоловіки з помічних сил. Їх рівень музично-вокальної підготовки дозволив працювати в музично-драматичному жанрі з репертуаром: «Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці» М. Старицького, «Невольник» М. Кропивницького, «Вечорниці» П. Ніщинського, «Безталанна» І. Карпенка-Карого, «Украдене щастя» І. Франка.

Перед новоствореним колективом виникло немало проблем. Серед них жито. Міська будова театру не мала складу для костюмів, декорацій для українського репертуару. Виготовити або придбати нові костюми, декорації, реквізити, перуки чи партитури – не

було за що. Актори, не маючи поки що постійної плати, ділилися «по-братськи» прибутками зі своїх концертів та вистав. Головний виділ «Просвіти» 2 лютого 1921 року, обговорюючи проект статуту Руського театру, не обходить і фінансового питання: «Рішено дальше вислати делегацію до Праги в цілі зібрання фондів для театру. В склад делегації мають ввійти доктор Брацайко, отець Волошин і Кирчів» [8; 5, с. 36].

Поїздка до Праги дала позитивні результати. Міністерство народної освіти вділило на театр десять тисяч крон з фонду Масарика. Реквізит і театральні костюми та бібліотеку в основному для українського побутово-історичного репертуару були закуплені в колишньому таборі військовополонених у Фрайштаті (Австрія).

1 квітня 1921 року в Руському театрі наставала зміна головної виділу «Просвіти» доручив мистецьке керівництво колективом Борисові Крживецькому, колишньому директору Державного драматичного театру в Києві (1918). Його приїзд збігся з часом отримання Руським театром субсидій в сумі 50000 кч. Названа сума разом із заробленими театром коштами уможливили частково виплачувати акторам по 600-800 кч щомісячно та стали ставку Крживецькому – 1500 кч [10, с. 53].

На річних звітних зборах Товариства, які відбулися 16 червня 1921 р., головою Товариства «Просвіти» в Ужгороді було знову обрано Юлія Брацайка, заступником Августина Волошина, секретарем Івана Панькевича, а 22 червня було затверджено комісії «Просвіти». Театральна комісія і надалі продовжила свою діяльність в такому складі: А. Волошин, В. Бирчак, С. Кочурак, О. Вашнянин, Р. Кирчів. Згодом, 29 червня 1921 року, стало відомо: «... про призначення з фонду Массарика на театр 250 000 кч» [8:6, с. 62]. Це зумовило можливість Театральній комісії почати переговори з Миколою Садовським на предмет мистецького керівництва Руським театром та організації при театрі навчання місцевої молоді на театральних курсах.

Театральна комісія, очолювана Августином Волошином з метою завоювання авторитету серед місцевого населення та переводу Руського театру на професіональну основу,

проводить ряд інтенсивних заходів. 18 квітня 1921 року у міському театрі відбувся святковий концерт на пошану Тараса Шевченка. Особливе враження зробило виконання кантати «Б'ють пороги» М. Лисенка з оркестром.

15 серпня 1921 року оголошено акторський конкурс, умови якого були видрукувані у місцевих газетах, а крім того, у львівських, чернівецьких, віденських, а також надіслано повідомлення в Йозефов (місто, в якому знаходився табір українських вояків, серед яких були і українські актори).

20 серпня 1921 року для Руського театру можна вважати історичним. З протоколу дізнаємось: «Засідання отворяє д(окто)р Ю. Брацайко і вітає сердечно прибувшого директора Садовського. Директор Садовський дякує і представляє коротко значення театру в житті нашого народу. Потім розвинулася дискусія відносно потреб і напряду нашого театру, в якій взяли участь о(тець) Волошин, д(окто)р Панькевич, д(окто)р Брацайко, д(окто)р Бірчак і Микола Садовський. Підчеркнуто, що театр має задачу давати вистави не лише із свого репертуару, але і з чужого, маючи притім на увазі й чеський репертуар. По представленню справи п(аном) Садовським рішено виписати конкурс на прийняття до театру тутешніх людей» [8, с.76].

В основу контракту з директором театру поставлено слідуючі внесення театральної комісії: 1. Властитель театру є Товариство «Просвіта»; 2. Фінансову господарку контролюватиме виділ; 3. Задавати загальний напрям діяльності театру – виділ; 4. Приймання і виключення членів театру застерігає собі виділ; 5. затвердження репертуару – виділ; 6. Дир.(ектор) Садовський сам буде також грати; 7. Зорганізувати театральні школи з тут(ешніх) людей – бере на себе директор також [8, с. 76]. 28 серпня 1921 року Августин Волошин і Микола Садовський разом відвідують виставу Руського театру «Отець» («Батько») за п'єсою чеського драматурга Алоїза Ірасека.

Перед початком вистави «Отець» з короткою промовою виступив А. Волошин, зазначивши, що нинішня прем'єра присвячується авторові п'єси Алоїзові Ірасеку з нагоди його 70-річного ювілею від дня народження. Від авторів театру і глядачів ювілярові було на-

діслано вітальну телеграму. Довідавшись про прем'єру, А. Ірасек надіслав листа з подякою голові Театральної комісії «Просвіти» А. Волошину, театру і заявив: «Відчуваю велику радість, що в Ужгороді ставлять мою драму на українській мові» [10, с. 63].

За період від 15 січня 1921 року – показу вистави «Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці» по 28 серпня 1921 року – прем'єри «Отець», Руським театром було виставлено 25 п'єс (не однакових за розміром і за художньою якістю) та три концертні програми з творів М. Лисенка, П. Демуцького, Я. Яциневича. Місцева преса за ініціативи А. Волошина, публікує перші театральні рецензії, – закладаючи підвалини театральної критики на Закарпатті, а з 1923 року в щоденнику «Русин», який редагував Василь Гренджа-Донський за ініціативи Августина Волошина, вводиться рубрика «Театр і іскусство» як

новий крок європеїзації українського театру на Закарпатті.

Починаючи з 1922 р., Науковий відділ Товариства «Просвіта» в Ужгороді видає Науковий збірник Товариства «Просвіта» – одне з найбільш авторитетних наукових видань Підкарпатської Русі, а також журнали «Пчілка», «Наш рідний край» та ін., на сторінках яких ідеться про життя Руського театру Товариства «Просвіта» в Ужгороді. У часи незалежності України доступ до архівних матеріалів уможливив уперше в українському театрознавстві виявити і розкрити нові факти, відтворити точність перебігу подій і явищ, об'єктивно проаналізувати театральний процес на Закарпатті у 20-30-х роках ХХ ст., встановити генетичну пов'язаність їх із сьогоденням, прослідкувати історію української мистецької традиції.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Андрійцьо В.М. / Руський театр Товариства «Просвіта» в Ужгороді (1921-1929). Перший український професійний театр на Закарпатті: Монографія. Ужгород: Гражда, 2012. – 232с.
2. Волошин А. Вибрані твори/ Августин Волошин. Упорядник, автор вступної статті та приміток О. В. Мишанич. – Ужгород: Закарпаття, 2002. – 528с.
3. Волошин А. Промова на відкритті Руського театру Товариства «Просвіта» в Ужгороді/ Августин Волошин// Бирчак В. Руська читанка для ІV класів гімназійної і горожанських шкіл. Взори поезії і прози. Друге незмінне видання// Володимир Бирчак, – Прага, 1928. – с. 235 – 237.
4. Гренджа-Донський В. Щастя і горе Карпатської України (щоденник / Мої спогади// Упорядкування і примітки Д. М. Федаки (Василь Гренджа-Донський. – Ужгород: Закарпаття, 2002. – 56 с.
5. Гренджа-Донський В. Я теж українець. Упорядкування, передмова та примітки В. І. Ільницького. Василь Гренджа-Донський – Ужгород: Закарпаття, 2003. – 518 с.
6. Загаров О. Мистецтво актора/ Олександр Загаров// Театральний радник. – К.: Видання «Дніпросоюзу», 1920. – кн.ІІІ. – с. 1 – 3.
7. Ігнатович Г. Від гасниці до рампи: Нариси з історії театру на Закарпатті/ Гнат Ігнатович, – Ужгород: Поліграфцентр «Ліра». 2008. – 4. 1. – 344с.
8. Мишанич О. Життя і творчість Августина Волошина: Науково-популярне видання/ Олекса Мишанич, – Ужгород.: «Закарпаття», 2002. – 480.
9. Пилипчук Р. Я. Український аматорський театр на Закарпатті (50-60-і роки ХІХ ст.)/ Р. Я. Пилипчук// Народна творчість та етнографія. – 1966. – №1. – с.18-27.
10. Протоколи засідань Головного відділу Товариства «Просвіти» в Ужгороді за 1920 – 1934 р. х. Бібліотека Товариства «Просвіта». Книга І.
11. Протокол засідання № 4. – 1929. – 20 липня. – с. 6 – 8.
12. Протокол засідання № 14. – 19 грудня. –с. 24 – 27.
13. Протокол засідання № 15. – 1920. – 27 грудня. – с. 28 – 30.
14. Протокол засідання № 16. – 1921. – 11 січня. – с. 31 – 33.
15. Протокол засідання № 18. – 1921. – 2 лютого. – с. 31 – 39.
16. Протокол засідання № 2. – 1921. – 29 червня. – с. 62 – 64.
17. Протокол засідання № 7. – 1921. – 20 серпня. – с. 74 – 75.
18. Протокол засідання № 8. – 1921. – 29 серпня. – с. 76 – 77.
19. Протокол засідання № 9. – 1921. – 19 вересня. – с. 79.
20. Протокол засідання № 33. – 1923. – 10 серпня. – с. 215 – 217.
21. Шелепець В. Всі виразно сказали, що ми є українцями. / Володимир Шелепець. // Срібна Земля. Фест. – 2009. – 5 – 11 березня – №9 (661).

22. Шерегій Ю.-А. Нарис історії українських театрів Закарпатської України до 1945/ Юрій-Августин Шерегій. Редакція і вступні статті В. Маркуся і В. Ревуцького. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто; Пряшів; Львів: Словацьке педагогічне товариство в Братиславі, 1993. – 414 с.
23. Вперед. – 1923. – 5 січня.
24. Народ. – 1920. – 9 листопада.
25. Наука. – 1921. – 25 вересня.
26. Нова Сцена. – 1939. – №1. – 20 с.
27. Нова Свобода. – 1938. – 18 грудня.
28. Руська Нива. – 1921. – 25 серпня.
29. Руська Нива. – 1921. – 1 вересня.
30. Руська Нива. – 1923. – 3 травня.
31. Свобода. – 1926. – 1 квітня.
32. Українське слово. – 1935. – 29 серпня.
33. UjKözlöny – 1927. – 27 січня.
34. LidoveNoviny. – 1939. – 4 січня.
35. Державний архів Закарпатської області (ДАЗО): ф. 72. – ОП. 2. Спр. 11 Од. 3б. 5. // Книга протоколів засідань дирекції Руського театру.
1) Од. 3б. 5. – с. 29. 2) Од. 3б. 5. – с. 53 – 54. 3) Од. 3б. 5. – с. 55 – 56.
36. Садовський М. Підкарпатщина. – Центральний державний архів України у Львові. – ф. 314, ОП. I. Справа 20.

О. Kukharchuk,
MukachevoStateUniversity, Mukachevo, Ukraine

THE ROLE OF «ENLIGHTENMENT» SOCIETY IN CREATION OF UKRAINIAN PROFESSIONAL THEATER IN TRANSCARPATIA

The history of Ukrainian theater of Transcarpathia has several separate scientific papers that have appeared in 80-90s XX century. However, nowadays it requires in-depth study.

The urgency of the problems stems from the fact that during the totalitarian Soviet regime much of the materials and documents from the life of the first professional Ukrainian theater of Transcarpathia – Rus Theatre of «Enlightenment» Society in Uzhgorod (1919-1929), was privately owned, and therefore for the previous researchers had unknown, but the part that was kept in the state archives was available.

Ukrainian theater in Transcarpathia began to emerge and gain intensive development after the collapse Austro-Hungarian monarchy in 1918 In December 1919, Dr. Daniel Stahura (1860-1938) and Professor John Pankevych (1887-1958) founded «Ruthenian cultural and educational committee» in Uzhgorod, where in early 1920 a drama group was organized. As V.Grendzha-Donskiy wrote «One can speak about the Ukrainian culture in Transcarpathia beginning at 9 May 1920 when «Enlightenment» was based as, which had started an extensive cultural and educational activities» [10, p. 45]. The «Enlightenment» was headed by Julia Braschayka- lawyer, Augustine Voloshin hold the position of deputy head and head of theatrical Commission.

The great heritage of theatrical and critical material concerning the Ruthenian theater was left for future by one of the first theater critics of Transcarpathia known writer – V. Grendzha-Donskiy.

The newfound archival materials and documents greatly expanded explorative field and revealed new methodological basis of creative life of Rus theater.

Key words: *theatrical art, theater, actors, theater critics, archive materials, cultural and educational activities.*

Рецензенти: *Сінкевич Є. Г., д.і.н., професор;
Котляр Ю. В., д.і.н., професор.*